საქართველოს კონსტიტუცია და მისი ფესვები

კარლო ინასარიძე

I.

საქართველოს რესპუბლიკის კონსტიტუცია, რომელიც მოქმედებაში იყო საქართველოში 1921 წლის 17 მარტამდე, - არის სანიმუშო კონსტიტუცია დღესაც, ატომისა და ელექტრონიკის ეპოქაში, რადგან იგი დაეყრდნო საქართველოს სამი-ათასწლოვანი სახელმწიფოებრივ ჰუმანიტარულ და საერთაშორისო დემოკრატიულ უფლებებს, რომლებშიც მას ღრმად აქვს გადგმული ფესვები.

II.

„დემოკრატიის ძირითადი პრინციპია, - წერს **ნოე ჟორდანია,** - ადამიანი და მისი სუვერენობა. ის სუვერენია ინდივიდუალურად თავის კერძო, საოჯახო საქმეებში და სუვერენია კოლექტიურად, სხვასთან ერთად, საერთო, საზოგადო საქმეებში“. „დემოკრატიის ორგანოა მოქალაქეთა უმრავლესობა. აქედან წარმომდგარი ხელისუფლება არის მომქმედი, მჭრელი, მებრძოლი“, - დასძენს ნ. ჟორდანია.

III.

და დემოკრატიის ამ ძირითადი პრინციპების სარკეა დამოუკიდებელი საქართველოს რესპუბლიკის კონსტიტუცია - ძირითადი კანონი, - რომელიც მიღებული და დამტკიცებულ იქნა 1921 წლის 21 თებერვალს დამოუკიდებელი საქართველოს დამფუძნებელი კრების ე. ი. პარლამენტის მიერ. ამიტომ ყოველი წლის 21-ი თებერვალი საქართველოს კონსტიტუციის დღე, საქართველოს მოსახლეობის, ქართველი ერის დღესასწაულია.

IV.

„აქტი საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებისა, ეროვნულ საბჭოს მიერ 1918 წლის 26 მაისს, - თქვა საქართველოს მთავრობის წევრმა **ნოე ცინცაძემ,** - არის პროლოგი ჩვენი კონსტიტუციისა. ამ აქტით ემცნო მთელს კაცობრიობას, რომ საქართველოს სახელმწიფოს ფორმა არის დემოკრატიული რესპუბლიკა“.

V.

„მე გავეცანი მის კონსტიტუციას, მის სოციალურ და ეკონომიკურ აღმშენებლობას, და რაც იქ ვნახე, ვისურვებდი ასე მოწყობილი მენახოს ცხოვრება ჩვენს ქვეყანაში, - წერდა ინგლისის მუშათა პარტიის ლიდერი და ინგლისის პრემიერ-მინისტრი პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ - **რამზეი მაკდონალდი** - დამოუკიდებელი საქართველოს შესახებ, რომელიც მან ინახულა 1920 წელს და მისი შთაბეჭდილება გამოაქვეყნა 1920 წლის 20 ოქტომბერს გაზეთ „ნეიშენ“-ში. „თუ ერთა თავისუფლება ცარიელი სიტყვა არ არის, - განაგრძობს იგი, - თუ რომელიმე ერს თავისუფლება ეკუთვნის, ესაა ქართველი ერი, რომელმაც დაუმტკიცა მთელ კაცობრიობას თავისი მაღალი კულტუროსნობა და პოლიტიკური სიმწიფე“.

VI.

„პასუხობს თუ არა ამ მოთხოვნებს დამოუკიდებელი საქართველოს კონსტიტუცია?“ - აყენებს კითხვას ნოე ცინცაძე და საპასუხოთ მოყავს ერთი მაგალითი: „დავიწყოთ ადამიანისაგან: ადამიანის უფლებათა დეკლარაცია ჩვენს კონსტიტუციაში ახდენს შთაბეჭდილებას, თითქოს, ის არის ქართული ვარიანტი გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეის მიერ 1948 წლის 10 დეკემბერს მიღებული ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციისა. ჩვენი კონსტიტუცია კი მიღებულია 21 თებერვალს, 1921 წელს“, - ესე იგი, თითქმის ერთი მესამედი საუკუნის წინ.

VII.

საქართველოს კონსტიტუციის ფესვები, უდავოა, ჩვენი ერის შორეულ წარსულშია გადგმული: „ანტიკური დემოკრატიის“ ანალოგიური „ხალხის მმართველობა“, თუმცა, დღესდღეობით უცნობია, ვთქვათ, მაშინდელ იბერიაში თუ კოლხეთში, მაგრამ თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ქრისტეს მოძღვრების ქადაგების დაწყებისას საქართველოში - **ანდრია პირველწოდებულისა** და **სვიმონ კანანელის** მიერ, - მოწმობს იმას, რომ საქართველო სახელმწიფოებრივად და საზოგადოებრივად ისეთ მაღალ დონეზე იდგა, რომ უკვე შეიძლებოდა ქრისტიანული „ადამიანის თანასწორობის“ ქადაგება; „ხოლო ქრისტიანობის საბოლოო აღიარება და მისი სახელმწიფო სარწმუნოებად გამოცხადება საქართველოში ნაყოფი არის მოციქულთა სწორის, **წმინდა ნინოს** ხანგრძლივი ქადაგებისა“. ქრისტიანიზმმა კი, - ანტიკური დემოკრატიის საწინააღმდეგოდ, დემოკრატიისა, რომლის დროს მხოლოდ ათენის მოქალაქეებს და არა მონებს გააჩნდათ იმდროინდელი დემოკრატიული უფლებები, მონების რაოდენობა კი ათენში, ვარაუდით, ასი-ათასს უდრიდა და ამით ათენის „მოქალაქეთა“ რაოდენობას აჭარბებდა, - აღიარა ადამიანთა და ამით „მოქალაქეთა“ და მონათა თანასწორობა ღვთის წინაშე, რაც დიდი პროგრესიული, შეიძლება ითქვას, რევოლუციური მოვლენა იყო საერთაშორისო მასშტაბით.

VIII.

ქართული დემოკრატიის, ქართველი ერის დემოგრაფიული და სახელმწიფოებრივი ტრადიციების ერთერთი ნიშანსვეტია - **დავით აღმაშენებელი,** - თუმცა ეს უფრო მისი დიდბუნებოვანი, ჰუმანური პიროვნებით უნდა აიხსნას, ვიდრე საქართველოს იმდროინდელი სახელმწიფოებრივი წესწყობილებით. ავიდა რა ტახტზე 1086-ს წელს, ჯერ კიდევ 16-ი წლის ჭაბუკი, მან სახელი მოიხვეჭა, სხვათა შორის, თავისი საოცარი ლმობიერი მოპყრობით უცხო ტომების, ისევე როგორც უცხო სარწმუნოებათა მიმდევრების მიმართ.

და ასეთ პოლიტიკას აწარმოებდა დავით აღმაშენებელი იმ დროს, როცა დასავლეთ ევროპა ჯვაროსნულ, ე. ი. რელიგიურ ომს აწარმოებდა მაჰმადიანების წინააღმდეგ წმინდა ადგილების განსათავისუფლებლად. თვით თბილისის აღების შემდეგაც, 1122 წელს, როგორც მაჰმადიანი ისტორიკოსები წერენ, დავით აღმაშენებელმა, მართალია, პირველ დღეს, გაჯავრებულ გულზე, მოწინააღმდეგენი სასტიკად დასაჯა, მაგრამ მალე მოლბა და ბრძანება გასცა, რომ თბილისის მცხოვრებნი, ეროვნებისა და სარწმუნოების განურჩევლად, თანასწორ მდგომარეობაში ყოფილიყვნენ. მაჰმადიანებსა და ებრაელებს ზოგიერთი უპირატესობაც კი მიანიჭა. არაბი ისტორიკოსების - ალ-ფარიკისა და ალ-ჯაუბის ცნობით, დავით აღმაშენებელმა დააწესა „გამოსაღები ყოველწლიური, ქართველისათვის - 5 დინარი, ებრაელისათვის - 4 დინარი, ხოლო მუსლიმანისათვის - 3 დინარი... მე თვით ვნახე, როცა მივედი მათთან (თბილისელ მუსლიმანებთან) 1153 წელს, თუ როგორ ძალაშია მუსლიმანთათვის დადებული ყველა ეს პირობა აქამდე“.

„დავითი ყოველ პარასკევს შედიოდა მეჩეთში, მასთან ერთად იყო ხოლმე მისი შვილი დიმიტრი, ისმენდა ხუბასა და ყურანის კითხვას და აძლევდა ხაჟიბსა და მუიბინებს მრავალ ოქროს... იგი (დავითი) მეტ პატივს სცემდა მუსლიმებს, ვიდრე მათ სცემდენ პატივს ისლამის მფლობელები“ (იხ. შოთა მესხია. „ძლევაი საკვირველი“, თბილისი, 1972 წ.).

IX.

თამარ მეფის დროს კი უკვე წამოყენებულ იქნა მოთხოვნა ახალი სახელმწიფო ორგანოს - „კარავის“ - დაარსების შესახებ, მეფის სასახლეში, საქართველოს უმაღლესი სახელმწიფო უწყების - „სახელმწიფო დარბაზის“ - გვერდით. თუმცა „კარავის“ დაარსება უარყოფილ იქნა, მაგრამ თამარ მეფემ დარბაზის „თანადგომის“, ე. ი. სახელმწიფო საქმეების განხილვა-გადაწყვეტაში მონაწილეობის განსაკუთრებული უფლება აღიარა. ამ დროიდან მოყოლებული, დიდი თანამდებობის პირთა დანიშვნის შესახებ თამარის ისტორიკოსი

ყოველთვის ასე ამბობს: „თანადგომითა და ერთნებობითა დიდებულთა“ თამარმა დაამტკიცა ესა და ეს პირიო. ამგვარად, „საქართველოს მეფის ხელისუფლება სახელმწიფო დარბაზის „თანადგომითა და ერთნებობით“ თვალსაჩინოდ იქნა შეზღუდული. საქართველოს სახელმწიფო წესწყობილებაში მომხდარი ეს დიდათ მნიშვნელოვანი ცვლილება იმ ცვლილების წინამორბედსა და ანალოგიურ მოვლენას წარმოადგენს, რომელიც მე-13 საუკუნის დამდეგს ინგლისში მოხდა, სადაც „თავისუფლებათა დიდი ქარტიის“ („მაგნა ხარტა ლიბერტატუმ“) შექმნით ინგლისის მეფის ხელისუფლება შეიზღუდა“ („საქართველოს ისტორია“, თბილისი, 1980 წ.).

X.

თუ ადამიანისა და ერის უფლებების ფესვები, ჩანასახები უნდა ვეძიოთ **მონათმფლობელური** საზოგადოებრივი წესწყობილების შერყევის პერიოდში, განსაკუთრებით ქრისტიანიზმის დამკვიდრებისას, **ფეოდალური** საზოგადოებრივი წესწყობილების შერყევა დაიწყო კაპიტალიზმის დამკვიდრების პერიოდში, რამაც საქართველოში განსაკუთრებული ელფერი მიიღო მე-19 საუკუნეში. ჩვენი ქვეყანა, მთელი ქართველი ერი ამ პერიოდში განიცდიდა როგორც ეკონომიკურ, ისევე ეროვნულ ჩაგვრასაც, რადგან საქართველოში ბატონობდა უცხო, რუსეთის დიდმპყრობელ-შოვინისტური ძალა, რომელიც ქართველი ერის მოსპობასაც, გარუსებასაც კი ლამობდა. და ამ მეტად მძიმე ხანის ეროვნულ მოძრაობათა გამოსახულებაა დიდი ილიას მოთხოვნა „ჩვენი თავი ჩვენადვე გვეყუდნეს“, ხოლო ამ ეროვნულ იდეის კონკრეტიზაციად უნდა ჩაითვალოს „მესამე დასის“ სამოქმედი პროგრამის, ჯერ კიდევ 1893 წელს განსაზღვრული მოთხოვნა - „ნივთიერი კეთილდღეობა, როგორც დედაბოძი ადამიანის ცხოვრებისა; თავისუფლება მთელი ერისა და თვითეული პიროვნებისა“.

XI.

ეს თანამედროვე ცივილიზაციის უდიდესი მონაპოვარი - ერისა და პიროვნების თავისუფლება - კი, საქართველოში, ქართველ ერში განხორციელდა 1918 წლის 26 მაისს, როცა გამოცხადდა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა.

და ამ დიდი დემოკრატიული მოვლენის იურიდიული ნუსხაა „საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი“ და დამოუკიდებელი საქართველოს კონსტიტუცია - ძირითადი კანონი, რომელიც საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო და დაამტკიცა 1921 წლის 21 თებერვალს.

XII.

მაგრამ ერისა და პიროვნების თავისუფლების ფესვები, რომელზედაც აღმოცენდა დამოუკიდებელი საქართველოს კონსტიტუცია უნდა ვეძიოთ აგრეთვე სხვა ქვეყანათა ანალოგიურ, ისტორიულ მოვლენებშიც: ასეთი დიდი, საერთაშორისო მნიშვნელობის მოვლენებია ამერიკის შეერთებული შტატების დამოუკიდებლობის გამოცხადება 1776 წლის 4 ივლისს და 1789 წლის 14 ივლისის საფრანგეთის დიდი რევოლუცია.

ამერიკის შეერთებული შტატების კონსტიტუცია, რომელიც მიღებულ იქნა 1787 წლის 17 სექტემბერს და რატიფიცირებული, ე. ი. მიღებულ იქნა ცხრა, მაშინ სულ 13-ი შტატიდან, ძალაში შევიდა 1788 წელს, და 1971 წლამდე, ე. ი. დღემდე ძალაშია, თუმცა მასში შეტანილ იქნა ოცდაშვიდჯერ „შესწორება“ (Amendments). 1786 წლის 25 სექტემბერს, „ათი შესწორების“ ფორმით. მიღებულ იქნა ე. წ.-ლი Bill of rights. ე. ი. „უფლებათა ნუსხა“, რომელიც პიროვნებას სახელმწიფო ძალაუფლებიდან უფრო იცავდა და რომელიც ძალაში შევიდა 1791 წლის 16 დეკემბერს. ეს „უფლებათა ნუსხა“ ან „უფლებათა კანონი“ - თავის მხრივ - ეყრდნობოდა, სხვათა შორის, „ვირჯინიას შტატის 1776 წლის უფლებათა კანონს“ = Virginia Bill of Rights, რომლის საფრანგეთის 1789 14 ივლისის რევოლუციის შემდეგ მიღებულ საფრანგეთის 1791 წლის კონსტიტუციასთან შედარება, პიროვნების უფლებების სფეროში, ასეთ სურათს იძლევა:

„ვირჯინიის შტატის 1776 წლის უფლებათა კანონი“ (12.6.1776 წ.)	საფრანგეთის 1791 წლის კონ-სტიტუცია
„ყოველი ადამიანი ბუნებისაგან დაბადებულია ერთნაირად თა-ვისუფალი და დამოუკიდებელი	„ადამიანები არიან და რჩებიან დაბადებით თავისუფალი და უფლებით თანასწორნი.
ყველა უფლება სადგომლობს ხალხში და ამის შედეგად გამომ-დინარეობს მისგან. მოხელეები გამოხატავენ მხოლოდ მის უფ-ლებამოსილებას და მის წინაშეა ყოველთვის პასუხისმგებელი.	სუვერენობის წყარო საბოლოოდ სადგომლობს ერში. არც ერთ უწყებას, არც ერთ პიროვნებას არ შეუძლია ძალაუფლების გა-მოყენება, რომელიც მხოლოდ მისგან არ გამომდინარეობს.
სახელმწიფოს კანონმდებლობი-სა და აღმასრულებელი ძალა-უფლება დაშორებული და გამო-ყოფილი უნდა იქნას მართლმსა-ჯულებისაგან.	საზოგადოებას, რომელშიც... ძა-ლაუფლების დაყოფა განსაზ-ღვრული არ არის, არ გააჩნის კონსტიტუცია.
პრესის თავისუფლება არის თა-ვისუფლების ერთერთი ძლიერი საყრდენი და არასოდეს არ შეიძ-ლება შეზღუდულ იქნას, თუ არა დესპოტური მთავრობის მიერ“.	თავისუფალი მიწოდება აზრე-ბისა და შეხედულებებისა არის ერთერთი უძვირფასესი უფლე-ბა ადამიანისა. ამგვარად, ყოველ ადამიანს შეუძლია თავისუფ-ლად წეროს, ილაპარაკოს და და-ბეჭდოს იმ პირობით, რომ სრულ პასუხისმგებლობა აკის-რია ამ უფლების ბოროტად გა-მოყენებისათვის კანონით გან-სდაზღვრულ შემთხვევაში“.

XIII.

ამგვარად, ყველა დემოკრატიული სახელმწიფოს კონსტიტუ-ციების საერთო ნიშანდობულობაა სახელმწიფო ძალაუფლების და-ყოფა **კანონმდებლობით** (პარლამენტი), **აღმასრულებელ** (მთავრო-

ბა) და **მართლმსაჯულებით** (სასამართლო) ორგანოებად, რაც - თავის მხრივ, - სხვათა შორის, ეყრდნობა ფრანგი ფილოსოფოსის, შარლ დე მონტესკიეს (1689-1755) - აზრს, რაც მას გამოთქმული აქვს მის მთავარ შრომაში - „კანონთა გონი“, რომელშიც, სხვათა შორის, წერდა: „პოლიტიკური თავისუფლება ხორციელდება... მხოლოდ მაშინ, როცა ძალაუფლება ბოროტად არ იქნება გამოყენებული. მაგრამ მარადიული გამოცდილებაა, რომ ყოველი, რომელსაც ძალაუფლება გააჩნია, ამჟღავნებს მისი ბოროტად გამოყენების მიდრეკილებას: ის მიდის ისე შორს, რომ მის საზღვრებს აწყდება... ძალაუფლების ბოროტად გამოყენება რომ დაშვებულ არ იქნას, ... ძალაუფლებამ ძალაუფლებას უნდა დაუდვას ზღვარი“.

XIV.

ამგვარად, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუცია შეჯამებაა - ერთი მხრივ - საერთაშორისო დემოკრატიული სახელმწიფოების ტრადიციებისა და - მეორე მხრივ - დამოუკიდებელ საქართველოში 1918-1921 წლებში არსებული მდგომარეობისა, რაც - თავის მხრივ - შეჯამებაა საქართველოსა და მსოფლიოს, განსაკუთრებით ამერიკა-ევროპული ჰუმანიტარული მემკვიდრეობისა. და, შეიძლება, დამოუკიდებელი საქართველოს კონსტიტუცია, მისი მიღების დროს, 1921 წლის 21 თებერვალს, - ვინ იცის! - **ერთადერთი** კონსტიტუცია იყო მთელს მსოფლიოში, რომელშიც **ერისა** და **პიროვნების** თავისუფლება გადაჯაჭვულია **ნივთიერ კეთილდღეობასთან,** რაც ადამიანის დედა-ბოძად არის აღიარებული.

XV.

სავალალოა მხოლოდ, რომ დამოუკიდებელი საქართველოს ასეთი სანიმუშო, დემოკრატიული სულისკვეთებით გაჟღენთილი კონსტიტუციის მოქმედება საქართველოში შეწყდა 1921 წლის 18 მარტს, როცა საბჭოთა რუსეთის წითელმა არმიამ დაიპყრო დამოუკიდებელი საქართველო და საქართველოს კანონიერი მთავრობა, ნოე ჟორდანიას თავმჯდომარეობით, იძულებული გახდა დაეტოვ-

ებია საქართველო და საზღვარგარეთიდან განეგრძო ბრძოლა საქართველოს დამოუკიდებლობის ისევ აღდგენისათვის. ამგვარად, დამოუკიდებელი საქართველოს კონსტიტუციის მოქმედება **ფაქტიურად** შეწყდა საქართველოში ბოლშევიკური რეჟიმის ჩვენში გაბატონების შემდეგ, მაგრამ **იურიდიულად** იგი დღესაც ძალაშია, რადგან საქართველოს ეროვნულ მთავრობას არასოდეს არ უცვნია ეს ძალადობის აქტი, ე. ი. დამოუკიდებელი საქართველოს დაპყრობა. საბჭოთა რუსეთმა, ლენინის მთავრობამ კი ცალმხრივად დაარღვია 1920 წლის 7 მაისის რუსეთ-საქართველოს საზავო ხელშეკრულება და იარაღის ძალით დაიპყრო დამოუკიდებელი საქართველო, რაც საერთაშორისო სამართლის უხეში დარღვევაა. ამდენად, საქართველოს კონსტიტუცია ფაქტიურადაც შევა ძალაში საქართველოში მაშინ, როცა მოიხსნება ეს უცხო ძალადობის აქტი და რუსის ჯარი დატოვებს საქართველოს ტერიტორიას. ეს სანუკვარი დრო კი დადგება მაშინ, როცა ისევ აღდგენილ იქნება საქართველოში 26 მაისის დიადი იდეის დებულებები, რაც ჩამოყალიბებულია „საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტში“ და საქართველოს რესპუბლიკის კონსტიტუციაში.

XVI.

სამწუხაროა მხოლოდ, რომ 1990 წლის 28 ოქტომბერს, დემოკრატიული გზით არჩეული საქართველოს უზენაესი საბჭო, დამოუკიდებელი საქართველოს კონსტიტუციის ისევ ძალაში შეყვანის სამაგიეროდ, „ახალი კონსტიტუციის“ შექმნას აპირებს, და, როგორც ჩანს, ამით 1921 წლის 21 თებერვალს მიღებული შესანიშნავი კონსტიტუციის გაუქმება სურს როგორც ფაქტიურად, ისევე იურიდიულადაც. ეს კი მართლაც სავალალოა.

XVII.

უდავოა, 1921 წლის 21 თებერვალს მიღებული კონსტიტუციის ზოგიერთი დებულებები უკვე აღარ შეესაბამება საქართველოს დღევანდელ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, კულტურულ, სოციალურ

მდგომარეობას. მაგრამ ნუთუ შეუძლებელია ამგვარ დებულებათა ისეთი წესითა და რიგით შეცვლა, დამატება, გამოკლება, როგორც ეს უკვე წესადაა მიღებული ამერიკის შეერთებულ შტატებში, რომლის კონსტიტუცია უკვე ორასზე მეტი წლისაა და 1971 წლამდე - ოცდაშვიდჯერ „შეასწორეს“, რომ კონსტიტუციის უცვლელობა, ამით სახელმწიფოებრივი წესწყობილების „მარადიულობა“ ნათელი გახადონ. ვითომ ეს გზა საქართველოსათვის მიუღებელია?

XVIII.

და თუ მხედველობაში მივიღებთ - ჯერ - 1991 წლის 31 მარტის რეფერენდუმის შედეგებს და - შემდეგ - ამ რეფერენდუმის შესაბამისად, საქართველოს უზენაესი საბჭოს დეკლარაციას, გამოცხადებულს 1991 წლის 9 აპრილს, რომლის თანახმად - 1918 წლის 26 მაისის საქართველოს დამოუკიდებლობის ბაზაზე - საქართველოს დამოუკიდებლობა ისევ აღსდგა, მაშინ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკიდ კონსტიტუციაც ძალასი შედის, თუმცა მას, გასაგებია, დასჭირდება განსაზღვრული „შესწორება“, „დამატება“ თუ „შეცვლა“, რასაც ჩვენი უზენაესი საბჭო, ეჭვს გარეშეა, ადვილად გაართმევს თავს.

მიუნხენი, 1981 წლის 21 თებერვალი

პარიზი, 1991 წლის აპრილი

კრებულიდან: კარლო ინასარიძე. პოლიტიკური კულტურა. პარიზი, 1992, გვ. 66-70.